

produkció, vagy az orgona titkaiba bepillantást nyújtó előadás is helyet kapott.

■ *A Bartók Fesztivál milyen újdonságokkal várja az érdeklődőket?*

– Idén ünnepelhetjük a Kékszakállú bemutatójának századik születésnapját, így ez a mű áll a szeminárium középpontjában, s különlegessége, hogy a zárókoncert egyben az Iseumi Szabadtéri Játékok nyitókoncertje lesz. Bartók operája és Poulenc Emberi hang című darabja Szombathelyen Hamar Zsolt vezényletével és rendezésében hangzik fel. Ő emellett a karmesterkurzus vezetője is. A két operából álló estet a Nemzeti Filharmonikus Zenekar főzeneigazgatója elődje, Kocsis Zoltán emlékének ajánlja fel. A sorozat fellépői és mesterei között megtalálni még például Komlósi Ildikót, Balog Józsefet és Ittész Gergelyt is. A július 14-e és 22-e között zajló fesztiválon is lesz természetesen ingyenes családi nap, 21-én, s ennek programjai sorában például táncház is akad. Hadd tegyem hozzá, nemcsak a két rendezvénysorozaton találkozhat velünk a nyári hónapok

ban a közönség, hiszen Pécsen Püspökvári zenés esteket, Szegeden és Miskolcon pedig muzsikáló udvart rendezünk, augusztusban pedig 16 városban lesznek orgonakoncertek OrgonaPont néven. Azután a Zene-szüretre is várjuk az érdeklődőket, most előrébb hoztuk a sorozatot, szeptember végére, hogy a kültéri programok élvezhetőbbek legyenek.

■ *Hogyan készülnek a következő szezonnra?*

– A jövő évad érdekessége, hogy a bő száz felnőtt-koncertünk felét az Operaházzal együttműködve tartjuk. Előadásai között akad balett, szimfonikus koncert, egy teljes operaelőadás koncertszerűen (váltakozva mutatják be a Toscát és a Turandotot), valamint Puccini és kortársai kompozícióiból válogatott operagála. Öröm ez az együttműködés, mert olyan városokba is eljutunk vele, ahol eddig nem tudtunk ilyen programot nyújtani. Egyetlen bánatom, hogy mivel a koncertszám felét töltik ki az operaházas rendezvények, így sok partnerzenekarunknak nem tudunk annyi fellépési lehetőséget nyújtani, mint korábban... (R. Zs.)

„Amit nagyon sok próbával érünk el Bayreuthban, az itt magától működik”

Interjú Fischer Ádámmal, a Budapesti Wagner-napok alapító karmesterével és művészeti vezetőjével

■ *Tizenharmadik évadjába lép idén júniusban a Budapesti Wagner-napok. Ennyi év után már érdemes visszatekinteni, és egy rövid számvetést készíteni. Hogyan értékeli az elmúlt tizenkét évet? Az valósult meg, amit eredetileg elképzelt?*

– Alapjában véve az valósult meg, amit én szerettem volna. De természetesen kicsit másképp képzeltem el, és ezt tudtuk is. Ha realitán nézzük, akkor természetesen nagyon sok mindent elértünk, viszont számomra az egésznek a motorja az, hogy sok mindent felfedeztem, ami nagyon jól működik, ugyanakkor sok mindent szeretnék megjavítani.

■ *Például mit?*

– A tervezésnél még kishitű voltam, és nem tudtam, hogy mennyire lehet ezt továbbfejleszteni, de ezt végül tovább is fejlesztettük. Más részről vannak olyan dolgok, amelyeket úgy érzem, hogy még tovább kell vinni. Természetesen ez nagyon nagy dolog, és én ennek nagyon örülök.

■ *Ezek szerint elégedett az elmúlt tizenkét évvel?*

– Úgy vagyok elégedett, mint ahogy mindennel elégedett az ember, és mindennel egy picit elégedetlen is kell, hogy legyen. Mindenképpen tovább lehet menni, de ez nem azt jelenti, hogy ez nem jó, hanem azt is jelenti, hogy „vérszemet kaptunk”.

■ *Ha jól emlékszem Wagner kultuszát Magyarországon Gustav Mahler alapozta meg, de legalábbis ő volt az, aki – Mozart-ciklus mellett – először rendezett Wagner-ciklust a budapesti Operaházban. Wagner kultusza azóta is elevenen él a magyar kultúrában. Önnek miért fontos, hogy ez továbbra is élő legyen, illetve fennmaradjon?*

– Az, hogy Magyarországon mindig volt egy Wagner-társaság, az lehet hogy Mahlernek köszönhető, de mindig is voltak és vannak előadóművészek, akik meghonosítják egy zeneszerző kultuszát. Mahlerét például valójában Leonard Bernstein alapozta meg, mert olyan lelkesedéssel vezényelte Mahler műveit mindenfelé,

Fotó: Csibi Szilvia/Műpa

hogy Bernstein óta háromszor annyit játsszák Mahlert, mint annak előtte. Szóval ez mindig összefügg. Bernstein azt tette Mahlerrel, amit Mahler Wagnerrel. Az csak egy mellékszál, hogy Magyarországon létezik Wagner-kultusz, de én ennél messzebbre tekintek. Nemzetközi Wagner-központot akartam itt megvalósítani, egész egyszerűen bayreuthi mintára.

■ *Miért gondolta, hogy éppen Budapest az a város, ahol úgymond egy második Bayreuthot kellene létrehozni?*

– Hat vagy hét éven át vezényeltem rendszeresen Bayreuthban, és ott is láttam, hogy mi az ami nagyszerű, és mi az ami megjavítható. Tehát ugyanaz az ideológia, mint a Wagner-napoké. És láttam azt is, hogy Wagnernek egy más oldalát tudjuk itt megmutatni, mint ott. Ezt indítottam el itthon. Wagnernek nagyon sok oldala van. Itt egy olyan különleges oldalát tudjuk megmutatni, amit máshol nem.

■ *Például?*

– Természetesen kicsit összefolyik az én vezénylési stílusom a Műpa lehetőségeivel, és a Műpa lehetőségei alakították is, de összességében egy sokkal előbb, rap-szodikusabb zenélést lehet itt megvalósítani, mint Bayreuthban. Ez azért van, mert sokkal jobb az akusztika. De ezt nem lehet ilyen egyszerűen kifejezni, mert az akusztikának két oldala van. Az egyik az, amit a közönség hall. Ez Bayreuthban ideális. De az akusztikának van egy olyan gyakorlati aspektusa is, hogy az előadók hogyan hallják egymást, és ezáltal hogy tudnak egymásra reagálni. Ez utóbbi téren Bayreuthnak nagyon rossz az akusztikája. Az, hogy térben és nagyon plasztikusan hallja a második hegedű szólamvezető a negyedik kürtöt, és a második klarinét a színpalak mögött éneklő énekest, ez egy olyan lehetőséget ad, hogy sokkal szaba-

dabban tudnak egymásra reagálni az előadás alatt, mint Bayreuthban. Ott is meg kell teremteni annak az illúzióját, hogy szabadon, és szabad ritmussal, rögtönözve játszanak. Bayreuthban is vannak rögtönzések, de azokat hetekig elő kell készíteni. Amit nagyon-nagyon sok próbával érünk el Bayreuthban, az itt magától működik. Az egyik, hogy én egy ilyenfajta szabadabb Wagnert képzelek el, a másik pedig egyszerűen az, hogy Wagnernek a nagyon gyöngéd kamarazenei faktúráját szeretném megmutatni. Wagnerről – ez most összekapcsolja Mahlerrel is – a hatalmas zenekari apparátus, a hosszúsága, meg a harsányabb hangzások miatt valahogy elterjedt az, hogy nem olyan kamarazenei, mint egy Schubert-vonósnegyes, holott ennek ugyanolyan kamarazenei kellene lennie. Ezt az oldalát itt a Műpában könnyen meg tudom valósítani, mert nagyon finoman és

halkan lehet játszani, mégis mindenki hallja. Itt is van egy probléma például Bayreuthban, hogy az árokban igazán halkan játszókat kint nem hallják. Az előadóművészek számára nagyon nagy tanulmány Bayreuth, mert nagyon nehéz. Sokkal rosszabbul halljuk egymást. Karmesterként ott ahol én állok, nem is tudom ellenőrizni a hangzást. Az asszisztenseknek kell mindig megmondaniuk, hogy mi hogyan szól, nekem pedig át kell állítanom a fejemet, hogy az, amit én hangosnak hallok, az ott halk. A Műpában pedig nyugodtan hagyatkozhatom a saját érzéseimre. A Műpa családias hangulata nemcsak abból áll, hogy mindenki mindenkit ismer, hanem abból is, hogy mindenki mindent hall. Ez által egy családban zenélünk és mindenki mindenkire tud reagálni.

■ *Vagyis egy bensőségebb Wagner-élmény jön létre*

– Valóban, bensőségebb. Ezt szeretném itt megvalósítani, mert ezt máshol nem lehet. Nem azt állítom, hogy ez jobb, mint máshol, hanem egész egyszerűen más. És az én vágyam az volt, hogy nemzetközileg is megmutassam, hogy ez itt más. Ez természetesen nem jelentheti azt, hogy máshol ez nem jó. Bécsben is vezénylek Wagnert. 2020-ban is fogok Ringet vezényelni Bécsben, és a bécsi Ringnek egészen más a specialitása. Az is egészen egyedülálló a maga nemében. Ott olyan dolgokat lehet elérni, amelyeket itt nem, de azt nekünk nem is kell akarnunk. A mi utunkat kell folytatni, és akkor egy olyan Wagnert mutatunk be, amelyet máshol nem hallhatnak. Igazából ezt akartam megvalósítani.

■ *Vagyis minden helynek megvan a maga Wagnere...*

– Igen, de ez itt nagyon erős. Ez olyan, mint ahogy a ruhákkal van. Egy nagyon szép ruhában az ember más-képp mozog. Van három-négy legszebb ruha, a többi esetleg nem olyan szép, de azok azután egyenrangúak. Azt szerettem volna megvalósítani, hogy az akusztika

és a hangzás formálja egy kicsit a zenekarnak és az énekeseknek a felfogását, valamint az izlését. És természetesen az enyémet is.

■ *Az a körülmény, hogy a Müpa koncertterme valójában nem rendelkezik mindazokkal az eszközökkel, amelyekkel egy valódi színpad, az Ön koncepciója tekintetében előny, vagy hátrány?*

– Az alapelv az operajátszásban most már évszázadok óta, de nemcsak az operajátszásban, hanem minden művészetben, hogy a szükségből kell erényt kovácsolni. Az, hogy kevesebb lehetőség van, az sokszor nagyon jó. Másfajta kihívás elé állítja a rendezőket. Én semmilyen hátrányát nem tapasztaltam a kevesebb lehetőségnek. Az egyetlen, ami hátrány, az az, hogy a próbákat nehezebb beosztani. Itt nincsen beépített világítás, ezért minden alkalommal át kell építeni. Véleményem szerint a darab lényegét az egyszerűséggel sokkal jobban meg lehet mutatni. Minél egyszerűbben mutatom be ezeket a Wagner-darabokat, annál érdekesebb, és annál jobban elnyeri a zene az értelmét. Ha bevallhatok valamit, nekem a legelső előadás, amikor még nem tudtuk hogy mit lehet és sokkal kevesebb színpadi elemet alkalmaztunk, nekem még mindig az a legjobb. Amikor két szőnyeggel, a lehető legegyszerűbb eszközökkel meg tudtuk a fehér-fekete ellentétét valósítani, nekem a mai napig is élmény, jóllehet most már sokkal inkább elmentünk a nagyobb scenikai követelmények felé.

■ *Lehet, de az egész város azt a Parsifal-előadást emlegeti azóta is...*

– Ez igaz, de az a Parsifal nem lett volna olyan emlékeztető, ha abban nem olyan énekesek vettek volna részt, akik tényleg a legnagyobb átéléssel adták elő. Ha azt nem Salminen énekelte volna, akkor nem lett volna ekkora sikere. És az sem jó produkció, ami egyes személyektől függ. Mert ha az illető megbetegszik, akkor vége az előadásnak. De ott, akkor szerencsénk volt. És Christian Franz nagyszerű volt abban is. A kifejezésnek olyan magas fokát érte el, ami egész egyszerűen lenyűgöző volt számomra.

■ *Az elmúlt tizenkét évben a teljes Wagner-életmű elhangzott. Mostantól egy ismétlődő ciklus kezdődött. Idén nincs Ring, de miért éppen ez a három opera került egymás mellé? Ez véletlenszerű, vagy egy koncepció része?*

– Is-is. Ez is bayreuthi hagyomány. Ugyanis mindig lehet tudni, hogy amikor nincs Ring, akkor a többi darab van. A többi darabban viszont sokkal több kórus van. Tehát amikor nincs Ring, akkor kétszer akkora kórusra van a nyárra szüksége Bayreuthnak. Nekünk azért volt szükségünk a Trisztánra, mert a Ring nélküli év az azt jelenti, hogy a Trisztánon kívül az összes opera nagy kórust igényel, és azokat nem lehet egymás mellett játszani. Már két nagykórusos mű is sok, de három nagykórusos művet nem tudtunk volna beosztani.

■ *Az előző Trisztán rendezés a Wagner-napok egyik legsikeresebb produkciója volt. Miért pont ezt a művet kellett új rendezésben színre vinni?*

– Sajnos itt a sors szólalt közbe. Annak a rendezésnek ugyanis egyik központi eleme volt a vívás. De az egyik szereplő sajnos meghalt. Másik vívómesterrel pedig nem lehetett pótolni, hiszen annak a vívójelenetnek az egész koreográfiáját ő alakította ki, és egy új vívómesterrel más szereplőkkel ezt már nem tudtuk volna viszáhozni.

■ *A mostani rendezőre, Cesare Lievire hogyan esett a választás?*

– Cesare Lievivel már régebben is szeretnénk volna dolgozni. Zürichből ismerem, és már sokszor dolgoztam vele. Zürichben két vagy három közös produkciónk volt, amelyben többek között Polgár László is közreműködött. Cecilia Bartoli például nagyon szeret vele dolgozni, mert nagyon jó rendező. Nagyon sokat dolgozik Bécsben is prózai színháznál. Pont az, amire az énekeseknek nagyon nagy szüksége van, egy prózai színházi rendező, akinek nagyon erős vizuális elképzelése van. Ő az a rendező, aki álmokképekben tud gondolkodni, ami a Trisztánnal például nagyon fontos.

■ *A Trisztán akkor keletkezett, amikor a Ring nagyobb része már elkészült, a Siegfried második felvonásáig. A Trisztán ugyanakkor nem csak Wagner életművében számít mérföldkönek, hanem az egész európai zenetörténet fejlődésében is. Hatott-e rá, és ha igen, akkor miként a Ring hátralévő részére a Trisztán zenéje?*

– Mi érezzük a különbséget, de ez valójában nem olyan nagy. Tulajdonképpen csak az akkordokon, és főként a hangszerelesen érződik, hiszen a Ringnek a szövegét Wagner már a Trisztán komponálása előtt megírta. Szerintem ő addigra már sokkal pontosabban tudta, hogy mit akar. Ha valami zeneileg hatott rá, akkor én sokkal inkább a bayreuthi tervek hatását érzem a Ring befejezésére. Ez azt jelenti, hogy a Siegfried második felvonásáig más a hangszereles, mint utána. Amikor Wagner a harmadik felvonást komponálta, akkor már a fejében volt az elképzelt akusztika. És érdekesebb színeket használt, tehát tudta, hogy nem olyan veszélyes, ha túl hangos a zenekar. Gyakorlatban ez úgy néz ki, hogy a karmesternek Bayreuthban a Siegfried második felvonásáig „marcatóbban” kell vezényelni, mert különben elvész a zenekari hangzás, és a Siegfried harmadik felvonásától kezdve pedig ez magától értetődő. Bécsben ennek pont az ellenkezője van: az első két felvonás könnyebben szólal meg, de a harmadik felvonásnál, és az Istenek alkonyánál vigyázni kell, hogy ne nyomjuk el az énekeseket. Itt a Müpában azért érdekes a helyzet, mert elvben nagyjából itt is azt kell csinálni, amit Bécsben, de gyakorlatban úgy van, hogy itt van egy olyan akusztika, hogy akkor is lehet hallani az énekest, ha elnyomjuk. Ez máshol nincs, és ez egy nagyon nagy kincs itt. Én egyéb-

ként azt szoktam mondani, hogy nem a hangos részekben hangos a zenekar, hanem a halk részekben. Tehát, ha nem csináljuk meg a nagy dinamikai kontrasztokat, akkor fárasztjuk a nézőt, és az énekest is.

■ *Az eddigi nagy sikerek után, hogyan képzeli a folytatást?*

– A siker befolyásolja a terveinket. Ugyanis egész egyszerűen az történt, hogy a Ringnek nagyobb sikere lett, mint gondoltuk volna. Mindenki azt mondja, hogy a legjobb rendezés. Ez azután befolyásolta a terveinket, mert eredetileg én is úgy képzeltem el, mint Bayreuthban, hogy minden hét évben új Ring-rendezés valósul meg. Ezért van mindig egy év Ring nélkül, és akkor jön a következő ciklus: új rendezés, új karmester, új betanulás. Ezt képzeltem el én is. De annyira akarták az emberek, hogy ezt a Ringet megtartsuk, hogy tavaly született egy döntés, hogy ha valóban ekkora sikere van, akkor ezt megtartjuk a következő évekre is. Át fogja ugyan dolgozni a rendezést a rendező, de ugyanaz a rendezés lesz átdolgozva, tehát nem egy új Ringet csinálunk. Ami viszont még jellemző az az, hogy azt is el kell fogadnom, hogy nemzetközileg is a Ring után van a legnagyobb érdeklődés, mert ez a négynapos Ring ez máshol nem igen

látható. Itt most van egy dilemma, ugyanis hat nap alatt tudjuk úgy eljátszani, hogy ugyanazok énekeljék a szerepet. Négy nap alatt, ahogy Wagner elképzelte, azt nem lehet. Most vagy az van, hogy Wagner elképzelésének megfelelően négy nap alatt adjuk elő, de akkor nem azonos szereplőkkel, vagy pedig hat nap alatt, akkor viszont nem ugyanaz. Én a radikális megoldás híve vagyok és négy nap alatt szeretném eljátszani. Ugyanakkor most az történt, hogy lehet, hogy olyan énekesek jönnek, akik el tudják énekelni négy nap alatt.

■ *A Ring hatalmas nemzetközi sikere láttán, az Ön véleménye szerint a fiatal generációk érdeklődését mennyire lehet felkelteni Wagner művészetére?*

– Azt hiszem, hogy a Ring mindig fel tudja majd kelteni a fiatalok érdeklődését, hiszen a Ring nagyon modern. A történet minden korra érvényes. Ugyanakkor mindig csodálom, hogy még látok olyan tizen- és huszonéveseket, akik összeölelkezve hallgatják az egész Trisztánt. Ilyenek mindig lesznek. Az azonban távlati kérdés, hogy egyáltalán a komolyzenének milyen lesz a közönsége a következő generációkban. Ezt nem tudom, de mindig meg vagyok lepve, hogy ez még milyen sok embernek tetszik. (Kaizinger Rita)

Nem azt akartam megmutatni, hogy a Trisztán mennyire közel van hozzánk...

Beszélgetés Cesare Lievi olasz rendezővel a Trisztán és Izolda új rendezése kapcsán

■ *Ön filozófia szakon végzett, és rendszeresen dolgozik német nyelvterületen. Mikor találkozott először Wagner világgával?*

– Kora gyermekkoromtól rendszeresen jártunk operaelőadásokra, elsősorban Bresciába és Veronába, ami mindössze 70 km-re volt tőlünk. Én azonban az első operarészleteket a házukban lévő vendéglő előtt hallottam, ahol szombat esténként a már kicsit kaptos halászok énekeltek. De Wagnerre visszatérve, emlékszem, hogy a Lohengrint például egészen kicsi gyerekként láttuk az öcsémrel, Danielével, aki díszlettervező lett, de sajnos fiatalon meghalt. Később persze a Ringet is megéneztük, de akkor már nagyobbak voltunk.

■ *Milyen hatást gyakorolt a kisgyermekre ez a meglehetősen bonyolult, germán világ?*

– Erre elmondok magának két történetet. Kisgyerekkorunkban Édesapám egyik nőrokona vigyázott ránk,

aki a háztartási munkákban is segédkezett. Ő például vasalás közben többnyire a Wagner-operák cselekményét mesélte nekünk, amit mi azután a testvéremmel rendszeresen eljátszottunk, illetve meghallgattunk. Ez a játék azután odáig ment, hogy az operák szereplőit és díszleteit is „megalkottuk” játékmódként.

■ *És a másik történet?*

– Az a kilencvenes évek elejére nyúlik vissza. A milánói Scalában maestro Mutira vártam, hogy egyeztetsem vele a soron következő Parsifal-rendezésemet. Várakozás közben megismerkedtem a díszlettervezővel, aki azon aggodalmaskodott, hogy vajon a milánói közönség hogyan fogadja majd Wagner operáját. Elmondtam neki, hogy nekem a Parsifal a kedvenc operám, mire ő azt mondta, hogy neki pedig a Lohengrin, mert az volt az első munkája. Szó szót követett, végül tisztáztuk, hogy én 1963-ban láttam azt a Lohengrin-előadást